

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (luonnos)

Lausuntopyyntönumero: VN/8051/2019

Lausuntonne ja yleiset kommenttinne demokratiapolitiikan tilasta, suunnasta ja seurannasta Suomi-Seura ry:n kommentti:

Oikeusministeriö on pyytänyt Suomi-Seura ry:ltä lausuntoa valtioneuvoston periaatepäätöksestä, jolla linjataan suomalaisen demokratiapolitiikan tavoitteista 2020-luvulla. Yhteisellä demokratiapolitiikalla pyritään edistämään sitä, että ihmisten poliittiset ja kansalaisoikeudet toteutuvat Suomessa yhdenvertaisesti. Tavoitteena on, että Suomi kuuluu jatkossakin maailman demokraattisimpien maiden

Muuttoliikkeen seurauksena Suomen rajojen ulkopuolella asuu noin 300 000 kansalaistamme, joista äänioikeutettuja on runsaat 250 000. Ulkosuomalaisia äänioikeutettuja yhteensä enemmän kuin Suomessa asuvia äänioikeutettuja neljässä vaalipiirissä (Satakunta, Keski-Suomi, Lappi ja Ahvenanmaa) ja miltei yhtä paljon kuin Hämeen vaalipiirissä.

Suuresta lukumäärästään huolimatta ulkosuomalaiset ovat yhä näkymätön ryhmä yhteiskunnallisesti. Vain kapea osuus äänestysikäisistä ulkokansalaisista käyttää äänestys-oikeuttaan Suomen vaaleissa; 2019 eduskuntavaaleissa heistä äänesti vajaat 13 prosenttia.

Ulkosuomalaisten asiantuntijajärjestö Suomi-Seura ry korostaa, että on tärkeää, että demokratiapolitiikkaa kehitetään niin, että ulkosuomalaisten yhteiskunnallinen osallisuus vahvistuu ja osallistumismahdollisuudet paranevat.

Kirjeäänestyksen käyttöönotto ulkosuomalaisille vuonna 2019 poisti äänestämiseen liittyviä käytännön hankaluuksia, kuten pitkät etäisyydet äänestyspaikalle. Merkittäviä syitä äänestämättä jättämiseen ovat edelleen informaatiovaje ja ulkosuomalaisille tärkeiden teemojen näkymättömyys vaalikeskusteluissa ja -kampanjoissa (Peltoniemi ja Wass 2019). Ulkosuomalaiset asuvat hajallaan ympäri maailmaa ja äänestävät eduskuntavaaleissa eri vaalipiireissä. Siten ulkosuomalaisten äänet jakaantuvat eri vaalipiireihin. Suomi-Seura ry kannattaa tietoperustaista vaalitapojen kehittämistä ja kansainvälisten mallien hyödyntämistä vertailevalla otteella Suomen vaalijärjestelmää joustavoitettaessa.

Ulkosuomalaiset kokevat kotimaan politiikan tärkeäksi, vaikka äänestysaktiivisuus onkin Suomessa asuvia äänioikeutettuja alhaisempi. Tuoreet ulkosuomalaistutkimukset ja selvitykset osoittavat, että ulkosuomalaiset haluavat enenevässä määrin osallistua ja vaikuttaa. Hajallaan maailmalla asuvat ulkosuomalaiset tarvitsevat uusia, innostavia osallistumisen tapoja ja väyliä sekä lisää tietoa ja räätälöityjä palveluita, jotta yli rajojen ulottuva kansalaisyhteiskuntamme perusta säilyy lujana epävarmuuksia sisältävässä ajassamme. Äänestysmuotojen joustavuutta tulee kehittää edelleen. Samaten tulee kiinnittää huomiota jatkuvaan osallistumiseen vaalien välissä.

Dialogin lisääminen ulkosuomalaisten kanssa vahvistaa suomalaista identiteettiä, jonka olemassaolo on edellytys luottamukselle ja kiinnostukselle kotimaan politiikkaa kohtaan, vaaleissa äänestämiseen ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Suomen muita maita kehittyneempi digi-infra lisää vaikeusasteita ulkomailla asuneille, minkä vuoksi saavutettaville

verkkodemokratiapalveluille on erityinen tarve. Suomalaista demokratiapolitiikkaa tulee kehittää niin, että myös ulkosuomalaiset voidaan aidosti nähdä tulevaisuudessa rajat ylittävän, kansalaisvaikuttamisen toimijoina ja suomalaisen demokratian vahvistajina.

Suomi-Seura ry mielellään mukana hankkeissa, joissa kehitetään myös ulkosuomalaiset huomioivia joustavia äänestysmenetelmiä ja muita jatkuvan osallistumisen mahdollisuuksia.

Linjaus 1:

Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

Suomi-Seura ry:n kommentti:

Joustavien äänestysmenetelmien (esim. ennakko-, kirje-, valtakirja- ja nettiäänestys) ja helpotettujen äänestystapojen hyödyntäminen on tutkitusti tärkeää, kun halutaan aktivoida sellaisia epävarmoja äänestäjiä, joille äänestäminen on poikkeuksellisen haastavaa esimerkiksi äänestyspaikan etäisyyden tai terveysturvallisuuden vuoksi. Kansainväliset kokemukset esimerkiksi valtakirja- ja nettiäänestämisestä tarjoavat hyödyllisiä vertailukohtia tietoperustaiselle kehittämistyölle. Erilaisten kehitysideoiden pilottikokeilut ovat myös kannatettavia. Muutoksiin varautuminen voi tarkoittaa ennakoivia muutoksia vaalilainsäädännössä. Joustavuuden hyötyjen rinnalla on huomioitava muun muassa vaalisalaisuuteen ja vaalien integriteettiin liittyvät riskit. On myös huomioitava, että otettaessa käyttöön uusia joustavia äänestysmenetelmiä, niiden luotettavuus voi pohdituttaa äänestäjiä.

Vuonna 2019 käyttöönotettu kirjeäänestys paransi merkittävästi ulkosuomalaisten äänestysmahdollisuuksia. Nykytilanteessa on kuitenkin edelleen useita tekijöitä, jotka mutkistavat äänestämistä. Kirjeitse äänestäminen on paljolti äänestäjän oman aktiivisuuden ja osaamisen varassa, koska kirjeäänestysasiakirjat on joka vaalin osalta tilattava erikseen. Äänestäjän täytyy itse selvittää, mikä on hänen äänioikeuskuntansa, ja lähettää äänensä ohjeistetusti kuoritettuna oman kyseisen kunnan keskusvaalilautakuntaan.

Kirjeäänestystä voisi helpottaa esimerkiksi niin, että kirjeäänestysasiakirjat lähetettäisiin automaattisesti ulkosuomalaisille. Haasteitakin tosin on: 30 % ulkosuomalaisista ei ole ilmoittanut osoitetietojaan Väestötietojärjestelmään. Äänioikeusilmoitus saapuu myös tyyppillisesti liian myöhään. Ilman kyseistä ilmoitustakin voi äänestää, mutta ilmoituksesta selviää oman keskusvaalilautakunnan osoite. Tulisi harkita, voisiko vaalimateriaalin toimittaa sähköpostitse ja itse tulostettavaksi niille ulkosuomalaisille, jotka sen siinä muodossa haluavat. Vaalilipukkeen voisi tulostaa mustavalkoisena ja sulkea normaaliin kirjekuoreeseen, johon äänestäjän tulisi kirjoittaa vaadittavat tekstit. Suomen valtio säästäisi tässä myös postituskuluissa.

Jos kirjeääni olisi mahdollista postittaa läheiseen suurlähetystöön määrättyyn päivään mennessä, ulkosuomalaisten äänestysaktiivisuus tietyillä alueilla mahdollisesti lisääntyisi. Postituskulu äänestäjälle laskisi ja ääni ehtisi kenties näin ajoissa perille, kun suurlähetystö lähettäisi alueen äänit oman kuriiripostinsa mukana. Äänestysaktiivisuutta tukisi myös se, että

ulkokansalaisella olisi oikeus halutessaan vaihtaa toiseen vaalipiiriin, mikäli hän tuntee kyseiseen vaalipiiriin vahvempaa yhteenkuuluvuutta ja hänellä on siihen perustellusti vahvemmat siteet.

Vaalijärjestelmän kehittäminen on ulkosuomalaisille keskeinen teema, mikä näkyy muun muassa Suomi-Seura ry:n ulkosuomalaisparlamenttiin lähetettyjen, aihetta koskevien aloitteiden määrässä. Ulkosuomalaisparlamentissa käsitellyt teemoja ovat muun muassa kirjeäänestyksen tasa-arvoinen edistäminen ja ennakoäänestyksen vaaliasiakirjojen toimitus sähköpostitse ja oman eduskuntavaalien vaalipiirin valinnan salliminen ulkosuomalaisille.

Ulkosuomalaiset huomioivaa selkokielistä, ennakoivaa ja monikanavaista vaaliviestintää on kehitettävä edelleen. Suomi-Seura ry esittää ulkosuomalaisille suunnatun vaaliviestintäyhteistyön jatkamista, jotta tieto kirjeäänestysmahdollisuudesta saavuttaa ulkomailla olevat äänioikeutetut.

Suomi-Seura ry on vuonna 2019 toimittanut oikeusministeriölle palautemuistion kevään 2019 ensimmäisistä kirjeäänestysvaaleista. Päivitetty muistio on lausunnon liitteenä.

Liite: SUOMI-SEURA RY:N PALAUTEMUISTIO OIKEUSMINISTERIÖLLE KEVÄÄN 2019 ENSIMMÄISISTÄ KIRJEÄNESTYSVAALEISTA

Linjaus 2:

Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

Suomi-Seura ry:n kommentti:

Suomen ulkosuomalaisstrategiaan vuosille 2022–2026 on kirjattu seuraava tavoite: ulkosuomalaiset pystyvät osallistumaan ja vaikuttamaan heitä koskevien yhteiskunnallisten asioiden hoitamiseen. Tavoitteeseen liittyen strategiaan sisältyy neljä tointa. Niiden avulla ulkosuomalaisten osallisuutta pyritään edistämään ja ne kytkeytyvät vaaliviestinnän, kirjeäänestyksen toimivuuden, ulkosuomalaisten väestökirjanpitokunnan määrätymisperusteiden ja ulkosuomalaisten kuulemisen kehittämiseen.

Digitaalisen osallistumisen ja verkkodemokratiapalveluiden kehittäminen on erityisen tärkeää Suomen rajojen ulkopuolella asuvien kansalaisten osallistumismahdollisuuksien kannalta. Monella ulkosuomalaisella ei ole pankkitunnuksia käytettävissä, minkä vuoksi vahvaa tunnistautumista vaativat digitaaliset palvelut eivät ole heidän ulottuvillaan. Itse koettu tiedon puute Suomen asioista rajaa myös tutkitusti osallistumista.

Ulkosuomalaisten osallistamisesta on kuitenkin hyviä tuoreita kokemuksia, esimerkkinä Suomen ulkosuomalaisstrategiaan liittyvät ulkosuomalaisten digitaalisesti järjestetyt kuulemiset Suomi-Seura ry:n virtuaalisen Suomi-kylä-tapahtuman ohessa kesällä 2021. Suomi-Seura ry tekee valtionhallinnon kanssa jatkuvaa yhteistyötä sen suhteen, että ulkosuomalaisten digitaalisia osallistumis- ja aloitteentekomahdollisuuksia kehitetään. Yhtenä uutena toimintamuotona on vuosittain järjestettävä ulkosuomalaisstrategiaan kirjattu ulkosuomalaiswebinaari.

Ulkosuomalaisten osallistumistoimia tulisi voida nykyistä paremmin arvioida. Osallisuuden mitattavuutta edesauttaisi ulkosuomalaisten demokratiaindikaattorien luominen.

Linjaus 3:

Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Toimenpide-ehdotusten teemat demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen tukemiseksi

Suomi-Seura ry:n kommentti:

Kansanvallan tulevaisuuden kannalta lasten ja nuorten demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus on keskeistä.

Eri puolilla maailmaa on noin 140 Suomi-koulua, jossa opiskelee yli 4000 lasta ja nuorta. Lisäksi ulkomailla toimii viisi suomalaista peruskoulua. Ulkosuomalaislapset -ja nuoret asuvat eri puolilla maailmaa yhteiskunnissa, joista jotkut poikkeavat paljon suomalaisesta oikeusvaltioperustaisesta, demokratian periaatteisiin ja arvoihin nojaavasta yhteiskunnasta. On tärkeää, että heille tarjotaan demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatusta sekä kasvatuksen avulla tuetaan ymmärrystä siitä, millainen on oikeusvaltio Suomi. On myös tärkeää tukea kasvatusta, jonka avulla opitaan tunnistamaan informaatiovaikuttamista.

Suurin osa ulkosuomalaislapsista ja -nuorista on suomalaiseen koulujärjestelmän ulkopuolella. Tämä on huomioitava muun muassa verkkodemokratiapalveluja kehitettäessä. Ulkosuomalaiset ovat toivoneet, että digitaaliset kirjastopalvelut olisi mahdollista ulottaa myös Suomen rajojen ulkopuolelle.

Yksi käytännön keino edistää ulkosuomalaislasten kasvatusta on yhteistyö Suomi-koulujen ja vuosittaisten Suomi-koulujen opettajien koulutuspäivien kanssa. Vuonna 2022 koulutuspäivien teemana oli Tulevaisuuden taidot: Monilukutaitoa, digiä ja kierrätystä. Suomi-Seura ry järjestää Suomi-koulujen opettajien koulutuspäivät vuosittain Helsingissä yhteistyössä Suomi-koulujen tuki ry:n ja Opetushallituksen kanssa.

Linjaus 4:

Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää

Suomi-Seura ry:n kommentti:

Suomi-Seura ry:n tuoreen kyselytutkimuksen mukaan ulkosuomalaiset toivovat tiedottamista erityisesti digitaalisessa muodossa. Tällä hetkellä viestintä ei tavoita ulkosuomalaisia riittävän hyvin. Suomi-Seura toteuttaa syksyllä 2022 ulkosuomalaisten viestintäkartoituksen yhteistyössä Siirtolaisuusinstituutin kanssa. Kartoitus on kirjattu Suomen ulkosuomalaisstrategiaan 2022–2026. Kartoittamalla ulkosuomalaisten suosimia viestintäkanavia ja kehittämällä digitaalista viestintää kyseinen kohderyhmä on mahdollista tavoittaa jatkossa aiempaa tehokkaammin.

Hyvänä esimerkkinä ulkosuomalaisten osallistamisesta on Suomen ulkosuomalaisstrategia 2022 – 2026 -hanke. Yhteistyössä eri viranomaisten, Suomi-Seura ry:n sekä muiden ulkosuomalaistoimijoiden kanssa järjestettiin ulkosuomalaisille verkkokokoumislaisuuksia. Ulkosuomalaisuuden nykytilannetta kartoitettiin kyselytutkimuksella ja selvityksillä. Lisäksi ulkosuomalaisia kiinnostavista teemoista järjestettiin digitaalisia infotilaisuuksia.

Linjaus 5:

Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla keskustelukulttuuria voidaan parantaa

Suomi-Seura ry:n kommentti:

Dialogi on edellytys hyvien väestösuhteiden edistämiseksi ja eriytymiskehityksen vähentämiseksi. Jotta Suomen rajojen ulkopuolella asuvat suomalaiset saadaan mukaan yhteiskunnalliseen keskusteluun, on tärkeää panostaa digitaalisten keskustelukanavien kehittämiseen. Saavutettavuus, monikielisyys ja selkokieliyys ovat tärkeitä myös ulkosuomalaiskohderyhmälle.

Ulkosuomalaiset toivovat myös lisää suvaitsevaisuutta, positiivista viestintää ja tietoisuutta ulkosuomalaisista ja ulkosuomalaisuudesta. (mm. Hovi;Tervonen ja Latvala-White 2021, Arvola 2019). Suomi-Seura ry:n kautta ulkosuomalaiset on osallistettu myös Hyvin sanottu - hankkeeseen.

Suomi-Seura ry käynnistää syksyllä 2022 Ulkosuomalaisten digitaalinen osallistumispalvelu - hankkeen. Hankkeella vahvistetaan ulkosuomalaisten yhteiskunnallista osallisuutta, demokratiaa, suomalaisen kansalaisyhteiskunnan toimivuutta ja ulkomailla olevien kansalaistemme resilienssiä. Dialogin lisääminen moninaisen ulkosuomalaiskentän kanssa vahvistaa suomalaista identiteettiä, jonka olemassaolo on edellytys muun muassa luottamukselle ja kiinnostukselle kotimaan politiikkaa kohtaan ja vaaleissa äänestämiseen.

Linjaus 6:

Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja osallistumista

Suomi-Seura ry:n kommentti:

Suomalainen kansalaisyhteiskunta ulottuu yli rajojen. Ulkosuomalaiset ovat keskeisessä roolissa tulevaisuudessa rajat ylittävän, kansalaisvaikuttamisen toimijoina ja suomalaisen demokratian vahvistajina.

Suomi-Seura katsoo, että viranomaisyhteistyötä kolmannen sektorin kanssa osallisuuden edistämiseksi tulee vahvistaa entisestään. Hyvänä esimerkkinä ulkosuomalaisten osallistamisessa ja yhteistyöstä eri toimijoiden kanssa on Suomen ulkosuomalaisstrategiaprosessi vuonna 2021. Sisäministeriön asettamassa ulkosuomalaisstrategiatyöryhmässä oli poikkihallinnollinen edustus kahdeksasta eri ministeriöstä sekä kolmannen sektorin toimijoita.

Suomen rajojen ulkopuolella asuville kulttuurisia yhteyksiä vahvistavia tärkeitä ovat tärkeitä kulttuurisia yhteyksiä ylläpitävät ja ajankohtaista tietoa Suomesta välittävät palvelut, kuten Yle Areenan ulkomaille näkyvät ohjelmat. Ulkosuomalaiset kokevat pääsyn Ylen ohjelmiin erityisen tärkeäksi kielen opiskelun, kulttuurin ylläpidon ja ajankohtaisten tapahtumien seuraamisen kannalta (Siirtolaisuusinstituutti, 2021, ulkosuomalaisparlamentin päätöslauselmat 2021).

Linjaus 7:

Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansainvälistä demokratiakehitystä

Suomi-Seura ry:n kommentti:

Suomi voisi olla edelläkävijä ulkokansalaisten osallisuuden edistämisessä. Kehittämällä innovatiivisesti ulkokansalaistemme osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia ja hyödyntämällä kansainvälisiä malleja vahvistamme entisestään suomalaista demokratiaa globaalisti sekä Suomen mainetta kansalaisyhteiskuntana. Kun Suomi tekee kansainvälistä demokratiatyötä, voidaan kysyä, tulisiko maamme rajojen ulkopuolella asuville ulkokansalaisille tarjota välineitä toimia suomalaisen demokratiamallin puolestapuhujina. Kehittämällä verkkodemokratiapalveluita ulkosuomalaisille luomme edellytyksiä osallistaa myös rajojemme ulkopuolella asuvat suomalaiset. Tarvitsemme lisää tutkittua tietoa ulkosuomalaisten osallistumisesta. Kansainvälisessä EU-komission rahoittamassa *Mobile EU electorates and democratic participation* (MobilEU) -hankkeessa kartoitetaan ja selvitetään parhaillaan ulkokansalaisten poliittista osallistumista ja poliittisia oikeuksia koskevia näkemyksiä viidessä maassa (Suomi, Belgia, Puola, Portugali ja Irlanti). Ulkokansalaisille voitaisiin eurooppalaisella tasolla luoda erityiset demokratiaindikaattorit.

Kansainvälisistä malleista mainittakoon kirje- ja nettiäänestämisen lisäksi valtakirjalla äänestäminen, ulkokansalaisten oma edustus parlamentissa ja ulkokansalaisten oma vaalipiiri.